

Ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van "Café Gambrinus" in Leuven

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1, laatst gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het ministerieel besluit van 18 februari 2016 tot voorlopige bescherming als monument van "Café Gambrinus" in Leuven;

Gelet op het openbaar onderzoek dat gehouden is van 18 maart 2016 tot en met 16 april 2016, waarvan de behandeling van de opmerkingen en bezwaren is opgenomen in bijlage;

Gelet op de bezwaren van de zakelijkrechthouders waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, gegeven op 19 april 2016, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van "Café Gambrinus" aantoonst;

Overwegende dat "Café Gambrinus" als monument artistieke waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

"Café Gambrinus" heeft een markant interieur waarin het kunstig gesneden, eind 19de-eeuws eikenhouten ensemble van lambrisering, toog en glazenkast in neorenaissancestijl, en de neoclassicistische schilderijen aan de wanden meteen opvallen. Het houtsnijwerk en de schilderijen werden overgebracht uit de 'oude' Gambrinus, die tot het begin van de jaren 1930 gevestigd was in een hoekpand aan de Eik- en Boekhandelsstraat. De lambrisering, met inscriptie "1896", is net als de toog ingevuld met cassetten met sierlijke arabesken. In de bucolische schilderijen van de Munchense kunstschilder Edgar Meyer verbeelden vrouwelijke figuren en dynamische putti de allegorie van het bierbrouwen en de hopteelt en van de muziek en de wijn. Het houtsnijwerk en de schilderijen zijn uitzonderlijk goed bewaard en hebben een hoge artistieke kwaliteit. Samen met de gecapitonneerde zitbanken, de kapstokken en de ijzeren tafelonderstellen, vormen ze een authentiek en homogeen geheel dat representatief is voor de vormgeving van café-interieurs in de late 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw. De ruimtewerking van het café-interieur wordt nog versterkt door de spiegels die de ruimte doorbreken en zichten creëren;

Overwegende dat "Café Gambrinus" als monument architecturale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het "Schippershuis" en "In 't Oude Woud", als geheel in 1929 ontworpen, maken deel uit van het door architect Léon Govaerts (1860-1930) geconcipeerde ensemble van de Grote Markt die wederopgebouwd werd na de Grote Brand van Leuven in augustus 1914. De in 1920 opgerichte "Commissie voor de Gevels van de Grote Markt" gebod de reconstructie van de "In 't Oude Woud" volgens zijn vooroorlogse toestand, een barok pand uit 1666 met monumentale in- en uitzwinkende topgevel. Het "Schippershuis" moest, zoals het merendeel van de panden aan de Grote Markt, geïnspireerd zijn op de regionale 17de- en 18de-eeuwse stijlen en gebouwd met traditiegetrouwe bouwmaterialen; door Govaerts vertaald naar een diephuis met tuitgevel, fantasievol vormgegeven met een speelse, maritieme detaillering, verwijzend naar de huisnaam. Het geheel is representatief voor de wederopbouw van Leuven. De hoge graad van authenticiteit van het geheel wordt versterkt door de nagenoeg gawe staat van bewaring van het café-interieur;

Overwegende dat "Café Gambrinus" als monument culturele waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

"Café Gambrinus" kent zijn oorsprong in het laatste kwart van de 19de eeuw en vormde toen een trekpleister voor de gegoede burgerij in Leuven. Toen het café in het begin van de jaren 1930 van haar eerste vestiging op de hoek van Eik- en Boekhandelsstraat verhuisde naar de, inmiddels wederopgebouwde, prestigieuze Grote Markt, verhuisde niet alleen het clientèle, maar ook de interieurinrichting mee. Het ensemble van lambrisering, toog en glazenkast in neorenaissancestijl en de neoclassicistische schilderijen die de wanden van het als 'grand café' opgevatte etablissement decoreren, ademen - samen met de zitbanken en de ijzeren tafelonderstellen - nog steeds de sfeer uit van het burgerlijke ontspanningsleven zoals dat was op het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. "Café Gambrinus" is hiermee niet alleen een representatief cultureel tijdsdocument, het is ook het enige etablissement in zijn soort in Leuven en één van de weinige die in Vlaanderen overbleven;

Overwegende dat "Café Gambrinus" als monument sociale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

"Café Gambrinus", al van voor de vestiging op de Grote Markt in Leuven door de familie Van Mechelen uitgebaat, bleef sinds 1932 nagenoeg ongewijzigd en behield zijn clientèle van geboren Leuvenaars en academici. "Café Gambrinus" is daarmee een (voort)levend begrip in Leuven en een gerespecteerde en nog steeds gesmaakte ontmoetingsplaats;

Overwegende dat de cultuurgoederen, die integrerend deel uitmaken van "Café Gambrinus" als monument, culturele waarde bezitten die als volgt wordt gemotiveerd:

De gecapitonneerde zitbanken langsheen de muren, onder de lambrisering en de ijzeren tafelonderstellen vormen samen met het sierlijke eikenhouten ensemble van lambrisering, toog en glazenkast en de schilderijen een goed bewaard en representatief geheel. Ze zijn bepalend voor de authentieke sfeer van het etablissement en versterken zo de erfgoedwaarde van "Café Gambrinus",

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen definitief beschermd als monument:

Café Gambrinus, Grote Markt 13 in Leuven, bekend ten kadaster: 4de afdeling, sectie D, perceelnummer 421D.

De cultuurgoederen die mee worden beschermd, zijn opgenomen als bijlage.

De definitief beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de definitief beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. "Café Gambrinus" heeft artistieke, architecturale, culturele en sociale waarde en wordt door de volgende erfgoedkenmerken en erfgoedelementen getypeerd:

Exterieur.

Ruim dubbelpand met aan marktzijde een samenstel van twee diephuizen met punt- en volutengevel waarop de huisnamen "Schippershuis" en "In 't Oude Woud" staan vermeld. Beide panden tellen drie bouwlagen en respectievelijk twee en vier op drie traveeën en zijn afgedekt door haaks op de Grote Markt ingeplante parallelle zadeldaken met een prominente schoorsteen aan de zijgevel (Kortestraat).

De met witte natuursteen beklede puntgevel van het "Schippershuis" kreeg een fantasievolle vormgeving met een speelse, maritieme detaillering die verwijst naar de huisnaam: vergulde koorden met ingelegde knopen als sluitstenen, neuten of consoles voor de omlijsting van de binnen platte banden gevatte rechthoekige bovenvensters en ovaalvormige oculi in de top, franjes/kwasten als versiering van de lekdrempels en beëindiging van het gevelveld, meeuwensculpturen als belijning van de geveltop en sokkelelement met watergolfmotieven en uitbeelding van een zeilschip als topbekroning. Het uitzicht van de belendende in- en uitgezwonke topgevel van "In 't Oude Woud" gaat, op de pui na, in grote mate terug op de vooroorlogse voorgevel van het vroegere hoekpand dat in 1666 in barokstijl was opgericht. Binnen de huidige pleinwand onderscheidt deze gevel zich door zijn expressieve, stijltyperende vormtaal en ornamentiek. Opvallend is de contrasterende en ruime verwerking van witte natuursteen op de roodbakstenen achtergrond, gecombineerd met vergulde decorelementen. Kenmerkend is verder de geritmeerde opbouw met nadrukkelijke registerindeling en lijnenspel van platte banden, hoekkettingen, kordons, entablementen en met oren en neuten versierde vlakke omlijstingen voor de rechthoekige bovenvensters. Voorts manifesteren de barokke stijlkenmerken zich in de typische detaillering en ornamenten als onder meer de mascarons onder de vensterdorpels en in de drieledige topconstructie, de gevarieerde omlijstingen en bekroningen – driehoekige en gebroken frontons, booglijsten, geringd beloop, festoendecor – van het rondbogig midden- en de smalle rechthoekige zijvensters en de oculi erboven, het panelendecor en de cartouche met jaartal 1932 en ten slotte de topbegrenzing met voluten en rondboogfronton onder sierbol.

In tegenstelling tot de vooroorlogse toestand werd de zijgevel opgevat als een lijstgevel, soberder uitgewerkt en slechts in de deurtravee, boven de privé-ingang, voorzien van rechthoekige openingen en getopt door een dakkapel met frontonbekroning.

In contrast met de bovenbouw kreeg de pandbrede, omlopende pui een strakke decoratieloze vormgeving, met een parement van natuursteen boven een arduinen plint, rechthoekige vensters onder bovenlicht en een gevelbrede beglaasde ijzeren benedenluisel aan de zijde van de Grote Markt.

Tegen de achtergevel van het diephuis "In 't Oude Woud" (Kortestraat) is aangebouwd tot boven de dakgoot. Het vrijstaande deel van de puntgevel is erg eenvoudig uitgewerkt in baksteen met dito schoorsteen.

Café-interieur.

De toegangsdeur bevindt zich in een beglaasd binnenportaal met afgeschuinde hoeken. Het geheel is voorzien van geëts glas met florale en vegetale motieven op de vaste delen en op de deur de voorstelling van koning Gambrinus zittend op een bierton.

De rechthoekige gelagzaal of "salle de café" strekt zich uit over de volledige gevallengte van beide panden ("Schippershuis" en "In 't Oude Woud") aan de Grote Markt en is twee

venstertraveeën diep ("In 't Oude Woud") aan de Kortestraat. De hoge gelagzaal heeft een geschilderd plafond met imitatiemoerbalken (op witgeschilderde consoles) en dito kinderbalken, voorzien van lusters en de pendelarmaturen.

Tegen de binnenmuren (zuid- en oostzijde) en de buitenmuur (westzijde aan de Kortestraat) zijn zes zitbanken met bekleding in gecapitonneerd kunstleder geplaatst. Deze verplaatsbare banken op pootjes zijn met de houten omranding van de rugleuning ingepast in de lambrisering.

Het eikenhouten ensemble van lambrisering (aansluitend op de bovenzijde van de zitbanken), toog en glazenkast in de gelagzaal zijn sierlijk en kunstig uitgewerkt in neorenaissancestijl en werden overgebracht uit de 'oude' Gambrinus. De cassettes van de lambrisering zijn gevat tussen een fries (onderaan, aansluitend bij de leuning van de banken) met geometrische ovale motieven en bloemmotief op regelmatige afstand en een kroonlijst (bovenaan, aansluitend bij de schilderijen), deels met een gelijkaardig geometrisch motief. De tussenstijlen zijn versierd met schubmotieven. De cassettes zijn uitgewerkt als gevarieerde arabesken en grotesken, onder meer met lier, schilderspalet, mascarons, monsters, vazen, portretprofiel en wapenschild. In één cassette (zuidwestzijde van de lambrisering) geeft een cartouche, als basis voor een vaas, het jaartal "1896" aan. Verder zijn in rolwerk of cartouches de opschriften "Progrès", "Industrie" (zuidwestzijde) en "Art" (zuidoostzijde) aangegeven. Een vierde rolwerk (zuidwestzijde) is niet ingevuld. De kroonlijsten zijn voorzien van koperen kapstokken en hoedenleggers.

Tegen de oostelijke wand werd in de lambrisering een spiegel ingewerkt, gevat in een eiken sierlijst met bekronend uurwerk, waarrond vegetale motieven. Het schubmotief van de tussenstijlen (lambrisering) boordt ook de spiegel af en het motief van de fries loopt door bovenaan de spiegel.

Ook de eikenhouten paneeldeuren en dito deurstijlen zijn bewaard.

Boven de lambrisering sluiten schilderijen aan, die gevat zijn in een fijne, in de muur bevestigde omlijsting. De schilderijen in een klassieke vormtotaal zijn gesigneerd "E. Meyer" (zuidwestzijde) en werden overgebracht uit de 'oude' Gambrinus. Drie grote schilderijen interpreteren het gegeven van de drie gratiën als een allegorie van het bier en van het vertier van muziek en wijn. De grootste schildering neemt bijna de volledige zuidwestelijke wand in, vanaf de deur (toiletten) tot de hoek. Op deze gesigioneerde schildering symboliseert een liggende gratie het bier(brouwen) en de hopteelt: ze houdt een hoptak in de hand en is omgeven door gevleugelde en ongevleugelde, dynamische putti waarvan één op een bok zit en de anderen hoptellen oogsten. Links is rondom het wapenschild van het koninkrijk Beieren een banderol gewikkeld met gotisch opschrift "Bürgerliches Brauhaus München" (BBM). De spiegel (oostzijde) wordt geflankeerd door twee quasi vierkante schilderijen: links symboliseert een zittende gratie met putto en luit de muziek, rechts symboliseert een zittende gratie de wijn. Deze laatste vrouw houdt een wijnfles vast, zit op een ton en aan haar voeten ligt een wijnrank met druiven. Deze grote schilderijen worden aaneengeschaakeld door kleinere schilderijen waarop putti met hoptellen en bierattributen (glas, bierpot, ton,...). Op de schildering boven de deur naar de toiletten (zuidwestzijde) tappen twee putti bier uit een ton, in typische bierkroezes. Rechts hiervan houdt een putto met hoorntjes een bok vast. De stroken tussen de vensters zijn opgevuld met één of twee verticale schilderijen met voorstelling van een engeltje in relatie tot het bierdrinken. Zo toont de schildering tussen twee vensters in de westzijde een engeltje met kroontje en schuimende kroes, schrijlings op een ton met opschrift BBM gezeten. De strook tussen inkomportaal en venster (noordoostzijde) is ingenomen door twee putti (twee schilderijen) in typische BBM-bierkroezes, met aanzet van opschrift. De stroken boven de deur naar de "Salle privée" (zuidoostzijde) en boven de spiegel (oostzijde) zijn ingevuld met horizontale schilderijen. Liggende putti kijken naar het uurwerk boven de spiegel, het linker houdt een zakhorloge vast.

De schilderijen zijn voornamelijk in groen- en aardetinten uitgewerkt.

Tussen de schilderijen en het plafond zijn de muren bedekt met decoratief behangpapier waarop florale motieven in goud/groen op bleke ondergrond.

De neorenaissancetoog is centraal in de ruimte op een sokkel geplaatst. De oorspronkelijke toog vormt een symmetrisch geheel van vijf cassettes of spiegels (in de lengte) en twee op de rechter zijkant. Een fries met geometrische ovale motieven en bloemmotief op de hoeken, analoog aan de fries van de lambrisering, boordt de toog aan de bovenzijde af. Ook de tussenstijlen met schubmotief en de arabesken in de cassettes of spiegels van de toog zijn stilistisch analoog aan de lambrisering. De bredere centrale cassette is versierd met een kruik met korenhalmen. Achter de toog onderbreekt de bijhorende neorenaissance-glazenkast met spiegelende achterwand de lambrisering met aansluitende schilderijen. Analoog aan de lambrisering en de toog zijn de hoekstijlen versierd met schubmotieven en is de kroonlijst uitgewerkt met geometrische ovale motieven. Boven de kroonlijst is een topstuk geplaatst met cirkelmotief en vegetale motieven.

De zogenaamde "salle privée" paalt ten zuidoosten aan de gelagzaal. Deze rechthoekige ruimte is door middel van een deels bewaarde vierslagdeur van de gelagzaal gescheiden. Deze zaal met plafond van imitatiebalken werd toegevoegd na de verhuis (1929-1932) naar de grotere, 'nieuwe' Gambrinus. Toch refereert de inrichting van de "salle privée" aan deze van de gelagzaal: confer de omlopende zitbanken met gecapitonneerde bekleding tegen de muren (in de wanden verankerd), waarboven de lambrisering, het decoratieve behangpapier en het plafond met pendelarmaturen. Aan het einde van de zaal (zuidzijde) sluit een beglaasde vierslagdeur de ruimte af. De neorenaissance-lambrisering in de "salle privée" dateert uit de periode 1929-1932 of kort daarna. Ze bestaat uit geperst karton, een eigentijds materiaal en sluit stilistisch aan bij deze in de gelagzaal. De cassettes stellen de hoorn des overvloeds en arabesken voor. Ook de fries met geometrische ovale motieven en bloemmotief verwijst naar de lambrisering in de gelagzaal.

Het oorspronkelijke cafémeubilair is gedeeltelijk bewaard: 27 ijzeren tafelonderstellen. Elk onderstel bestaat uit twee poten die verbreden aan onderzijde en bovenzijde. Ze zijn sierlijk uitgewerkt met geometrische motieven en onder meer verbonden door twee boogvormige ijzers, eveneens met sierlijke motieven.

Art.3. Voor het monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

De bescherming beoogt het behoud van het café-interieur in situ: de aankleding, afwerking en inrichting van de gelagzaal en de voormalige "salle privée" op de begane grond. Om de instandhouding van het waardevolle interieur van "Café Gambrinus" te garanderen, wordt, naast het café met de café-inrichting, ook het gebouwde ensemble van het "Schippershuis" en "In 't Oude Woud" als monument beschermd. De algemene doelstelling van de bescherming is het behoud van de erfgoedkenmerken en -elementen die de basis vormen voor de erfgoedwaarden.

Voorliggende beheersdoelstellingen zijn ontstaan op basis van onderzoek in situ, literatuur- en archiefonderzoek. Dit sluit niet uit dat bij toekomstige werken en/of verder onderzoek gegevens bekend worden die ertoe leiden dat de omschreven beheersdoelstellingen verfijnd, genuanceerd of geïnterpreteerd kunnen worden (voorzorgbeginsel).

Elke beheersdaad moet de beschermde erfgoedwaarden, erfgoedkenmerken en erfgoedelementen respecteren en ondersteunen en vereist een geïntegreerde en duurzame aanpak waarbij de impact op het geheel wordt afgewogen en waarbij de draagkracht niet wordt overschreden. Bewaren gaat daarbij voor op vernieuwen. Dit veronderstelt vakkundig onderhoud en conserverende ingrepen.

Art. 4. De zakelijkrechthouders en de gebruikers van de beschermde goederen zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Binnen het kader van de omschreven erfgoedwaarden en beheersdoelstellingen is voor de instandhouding en het onderhoud van "Café Gambrinus", het behoud van volgende erfgoedkenmerken en -elementen verplicht:

- 1° de oorspronkelijke planindeling van de begane grond;
- 2° de oorspronkelijke interieurinrichting en -aankleding van de gelagzaal en de voormalige "salle privée", zoals beschreven in artikel 2.

Art. 5. Voor de volgende handelingen moet een toelating worden aangevraagd:

Voor het exterieur:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking en gootconstructies;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, luiken, poorten, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aarden nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
 - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden.

Voor het interieur van de gelagzaal en de "salle privée" van het café:

- 1° het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
- 2° het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, binnenschrijnwerken, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, lambrisering, beslag, hang- en sluitwerk en van de waardevolle interieurdecoratie;
- 5° het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontleisteren van bepleisterde elementen;
- 6° het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige;
- 7° het uitvoeren van werken aan of het buiten het monument verplaatsen van de cultuurgooederen die opgenomen zijn in een beschermingsbesluit.
- 8° het verplaatsen binnen of buiten het monument van de zes gecapitonneerde zitbanken langs de muren in de gelagzaal, die mee beschermd zijn als cultuurgood;

9° het verplaatsen buiten het gelijkvloerse volume van het monument van de 27 ijzeren tafelonderstellen, die mee beschermd zijn als cultuurgood.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud van beschermde goederen.

Brussel,

22 NOV. 2016

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

A handwritten signature in black ink, consisting of a series of connected loops and a long horizontal stroke at the end.

Geert BOURGEOIS